# ЗДІЙСНЕННЯ БАЖАНЬ

## I

Був чоловік, якого вона кохала непогамовним коханням, і дні її минали в роздумах про його дружину.

Зовсім не соромлячись і не криючись, вона стежила за нею. З'являлася, пемов її тінь, біля жалюгідної крамнички "Піводі маркет", в якій було повно людей, і зосереджено чекала, поки та жінка вийде, сяде в свій пікап і від'їде. А дівчина на ім'я Дорі стояла на тротуарі, паралізована єдиною думкою; здавалося, ця думка паралізувала навіть її гарне ясне волосся — серце в неї билось, билось, наче й воно обмірковувало цю думку, складало плани, та раптом, як на уроці сучасних танців, вона рвучко поверталася й бігла геть від "Піводі" до зупинки біля Елкс-Клубу і далі до університетського містечка, куди прямував пікап.

Як тільки машина в'їжджала в ворота, прибігала Дорі, відставши па кілька будинків, і спостерігала, як та жінка виходить — на мить у неї оголялося стегно, зів'яле біле тіло, що його аж ніяк не слід було виставляти напоказ, потім вона оберталась і нахилялася, може, й покректуючи при цьому, щоб із заднього сидіння дістати сумки. Назустріч вибігали двое її сипів — без пальт, без курток. Нервові, поривчасті, вони викликали в Дорі жалість. Вийшовши з машини, їхня мати випростувалась — повна жінка в приношеному пальті — і, тримаючи в обох руках по важкій сумці, сварячи або піддражнюючи дітей, заходила з ними в будинок. І Дорі вже не було на що дивитись, хіба тільки на старенький пікап, на засипаний снігом дворик перед будинком Арберів та на їхній будинок. Це був великий, потворний, облуплений вікторіанський будинок; такі ж будипки в їхньому кварталі орендувало багато факультетських викладачів. Дорі, яка успадкувала від матері здатність підмічати найменші вади в речах, здавалося, що

будинок можна відремонтувати й падати йому пристойного вигляду; але поки він залишатиметься чоловіком цієї жінки, будинок буде занедбаним, облупленим і потворним.

Вона кохала чоловіка цієї жінки шаленим коханням, і в самому її коханні було щось потворне. Цю потайну дівчину вважали просто тихенькою, однак вона ввійшла в його життя зовсім не випадково — не випадково з'явилася в його класі,— навпаки, кожний її крок до поставленої мети, як і кожний предмет туалету та вираз обличчя, був заздалегідь продуманий, точно розрахований і витончений. До двадцяти років вона майже не задумувалась про себе, а тепер завжди собою захоплювалась. Дорі була довгонога, довгорука, струнка і на вигляд дуже сором'язлива, проте ця позірна сором'язливість стала тепер стилізованою й привабливою.

Вона покинула вживати косметику, і на її юному обличчі, мов зірочки, сяяли здоров'ям веснянки. Тепер вона скидалася на дівчину з реклами тенісних кортів — вона справді грала в теніс, хоч і не дуже гарно. В теніс вопа грала з п и м. І кохання так затьмарило її голову, що теніс — ці ритмічні, безжальні удари по м'ячу — здавався їй тільки приводом, так само як усе в поезії і взагалі-в літературі, лише прийомом, який приховує щось зовсім інше. Кохання? Він повинен би вже знати, та може, він не знав?

Невже він не здогадувався? Щоправда, він грав у теніс із багатьма дівчатами, тому в цін грі для нього не було нічого незвичайного... Думка її працювала далі, і, замість того, щоб спати, вона лаштувала відчайдушні, хитромудрі плани, обмірковуючи з цілеспрямованістю, притаманною сучасній молоді, як його запопасти, бо їй здавалося, що вона ніколи не зможе відмовитись від цього чоловіка.

Дружина вселяла в неї не менший страх, ніж чоловік. Вона публікувала тонкі книжечки віршів, педо-ступиих для розуміння Дорі, а він, знаменита людина, писав романи й критичні статті. Дружина була велика, енергійна, яскрава жінка. Чоловік, Марк Ар-бер, був майже

такий самий великий, хоча й не такий яскравий, обличчя мав досить меланхолійне, з сіруватим відтінком замазки. Дорі думала про них весь час — наяву і вві сні, і часом відчувала струмування своєї крові, нестримне бажання (об'єктом якого був не тільки цей чоловік, а чомусь і його дружина) забрати її здібності, її славу, її дітей, її потворний будинок, її потворне тіло, саме, її життя. У цієї жінки були ясні, щирі блакитні очі; ходили чутки, що вона п'є. Дорі ніколи не говорила про неї.

Коледж був жіночий, елітарний і дорогий, досить було дівчині пробути в ньому рік, як вона почала відчувати дивну спорідненість із ним. їй здавалося, що вона була тут завжди так само, як інші, такі схожі одна на одну дівчата — сонні, з неп ід фарбова ними обличчями, з лижами взимку й велосипедами в теплі дні, ніби тут завжди були ці першокласні професори та й коледж завжди був такий першокласний,— все, все було таке завжди, існувало тут споконвіку. В кашемірових блузках, із засмальцьованими комірцями, повсякчас забруднені пастою з кулькових ручок, дівчата мали стильний і демократичний вигляд. Як і всі, Дорі розуміла, що більшій частині людства просто не пощастило, що ніхто з цих знедолених ніколи не переступить порога коледжу, ніколи — їх пе пустять сюди армії в касках, які стережуть його. Вона ж, Дорі Вайнгаіімер, не належала до числа знедолених, навпаки, їй папрочуд пощастило, і вона завжди повинна дякувати долі, бо в неї було анітрохи не більше прав на життя, ніж у безлічі бідняків, які живуть у цьому світі. І в її уяві виникали нечіткі фотографії темнолицих голодних натовпів, чи виснажені обличчя із давніх знімків Освенціму, або ще щось моторошне з "Нью-Йорк тайме", який немов вважав за обов'язок повідомити щось таке щоразу напередодні різдва. їй був властивий по-дівочому м'який і стійкий ідеалізм, який під впливом університетських наставників перетворився у прагматизм. Усі вони, колишні студенти Гарварда і Йєля, були ідеалістами. Але їм уже сповнилося сорок, і тепер вони стали так само нетерпимі до загальновизнаних цінностей, як і до поширеної серед їхніх студентів моди носити хрести. Марк Арбер був найкрасномовніший і найбільш зневірений випускник Гарварда.

На семінарі він сидів уже "на чолі" столу, відкинувшись на шкіряну спинку крісла. Він був досить дебелий. Колись у минулому, яке Дорі, незважаючи на всі свої зусилля, уявляла дуже невиразно, він грав у футбол і брав участь у війні, в одній із війн; мабуть, думала Дорі, це була друга світова війна. У нього було негарне пихате обличчя і потемнілі зуби. Вірші він читав різким, свистячим, сердитим голосом. "Як і Маркс, я вважаю, що поезія сита допесхочу коханням, хай їй біс. Сьогодні поезія повинна культивувати батіг",— часто заявляв він похмуро, а Дорі, яка не зводила з нього очей, намагалася зрозуміти, чи це серйозно мовиться. їхній семінар відвідували чотири дівчини зі старших курсів, котрі іноді ставили йому запитання або висловлювали власну думку, проте важко було вгадати, яку реакцію викличуть їхні слова. Часом здавалося, що він їх не чує, іноді він з байдужою готовністю кивав головою, або, втупившись у своїх студенток невидющим поглядом, промовляв: "Таке зауваження досить характерне". Отак сиділа вона, невідривно дивлячись на нього, і серце її, охоплене бажанням, ненавистю і заздрістю до його дружини, ладне було обернутися на камінь; істота, яка протягом двадцяти одного року була Дорі Вайигаймер, на кінець зими поступово переродилася, переповнилась ревнощами. Вона й сама не знала, чого прагнула сильніше: цього чоловіка чи перемоги над його дружиною.

Вона завжди приносила до нього в кабінет вірші. І часто брала в нього книжки, де кожна його позначка була для неї головоломкою. Розмовляючи з нею, він звичайно розглядав свої нігті, відкидався на спинку крісла і говорив у властивій йому наполегливій і зневажливій манері, немов Дорі взагалі не існувало, ніби перед ним натовп або його друзі — однаково хто,— він нападався на самозванців у сучасній поезії, додаючи" до кожного імені "цей кретин з його сонетами", "ця корова з дочірнім комплексом", так розпалюючись, що Дорі хотілося запротестувати: "Будь ласка, пе сердьтссь! Будьте поблажливі. Любіть мене і будьте поблажливі".

Цієї зими він шість чи сім разів пропустив лекції, і всі дівчата виявили такт. "Як ти вважаєш, він справді геній?" — запитували вони одна одну.

Його розтлінна, руйнівна зневага до всього, його лиснючі костюми й визивні черевики волоцюги, блиск ного тирад так разюче відрізняли його від їхніх власних батьків, що він справді міг видатись геніальним; це були дівчата, які серйозно вірили в існування геніїв. їхні високо-оплачувані велемовні викладачі вселили в них неясний сором за себе, навчили мовчати про свої таланти, почувати себе невпевнепо в стінах коледжу і бути впевненими у власних силах 8а його порогом. І Дорі, в якої не було ніякого таланту, а показник інтелекту був відповідно низький, ніколи багато не розповідала про себе. А втім, може, її талант полягав у відданості своїй пристрасті, в підступному терпінні, в її підступному терпінні, в усмішці, що відкривала ще дитячі, але дуже гострі зуби... Одного разу Дорі понад годину чекала на доктора Арбера, вона принесла йому нові вірші. Він спізнився, однак до кабінету ввійшов стрімко, наче всю дорогу поспішав, важко сів у крісло, що заскрипіло під ним, і насилу віддихався; вигляд він мав досить дивний. Його критичні статті часто з'являлися в нью-йоркських газетах і журналах, а головне — його знали як автора трьох невеликих романів жахів. Тепер його погляд був наче випалений, знебарвлений. Навіть коли б один із професорів надумав сам себе спалити на очах у Дорі, вона, як і кожна студентка цього коледжу, ввічливо сиділа б на своєму місці; не звернувши уваги на його дивний погляд, вона почала свою відрепетирувану промову про... Та хіба, зрештою, не однаково про що? Чи то були вірші Емілі Дікінсон, чи несамовита туга Шеллі, чи її власна шалена пристрасть — хіба не однаково? Ненароком його рука лягла на її руку. Вона вражено глянула на цю руку, схожу на шматок м'яса, потім на нього — і не ворухнулась. Вона сиділа перед ним на стільці, зухвала й довговолоса, безвісна студентка перед чоловіком другорядної слави, і при світлі вимового сонця вона бачила кожну зморщечку на його вже немолодому, дуже нетерпеливому цієї хвилини обличчі, кожний червоний прожилок в його очах; і спокійно та ввічливо промовила:

— Мабуть, я повинна сказати вам, докторе Арбер, що закохана в вас. Це сталося зі мною не дуже давно.

— Що, що? — перепитав він і стис її слабку руку, наче вітаючись. — Що ви сказали? — В його голосі чулося здивування і ледь роздратована настійливість; з цього все почалося.

Його дружина друкувала вірші під своїм колишнім прізвищем — Барбара Скотт. Багато років тому, ще дівчиною, вона мала й третє ім'я — Барбара Камерон, але воно належало до другої епохи, про яку вона згадувала тільки на сеансах у психоаналітика. На захаращеному горищі вона розчистила собі місце і там, віддалік від дітей, любила сидіти сама й думати, втупившись у маленький восьмикутник вікна. Перехожі здавалися їй пікчемними й безпорадними. Сама вона була огрядна, пітлива жінка, всі її сукні, особливо дорогі, мали під пахвами великі півмісяці лимонного кольору, які не вибавляла суха чистка. Може, тому, що сама була така велика, вона швидко підмічала чужі вади, мовби розглядала людей у збільшувальне скло. Щоранку повз її вікно шкандибала якась баба, проходила величезна негритянка, певно, чиясь наймичка, постукувала алюмінієвими милицями дівчина з коледжу — нещасне й відважне створіння, за нею з'являвся хлопчик із лляним чубом, який жив на другому кіпці вулиці,— у його не по-дитячому серйозному обличчі було щось демонічне. її власпі діти теж були розвішені не по літах і майже не завдавали їй клопоту. Тепер двоє з них благополучно перебували в школі, а молодший, трирічний, спав десь унизу.

Нещодавно Барбара Скотт одержала Нулітцерівську премію за складний цикл сонетів "Голоси різних людей"; її енергійну, стриману манеру часто наслідували. Цього ранку вона почала писати вірш, що його після смерті авторки її агент продав у "Нью-Йоркер" ("О дикий гнів, о страхітлива зрада і стук алюмінієвих милиць, приглушений гумою"). Талант у неї був настільки природний, що вона дозволяла словам нести себе, куди замапеться. Десять років вона ходила до психоапалітика, навчилася нічого не приховувати в собі, і навіть кола їй нічого було сказати, її виручала чудова техніка. Так вона сиділа й цього ранку за своїм великим, порізаним столом — діти роками дряпали його іграшками — і, дивлячись у вікно, чекала, поки прийде натхнення. Найдужчо

зворушували її люди з фізичними вадами, може, вона навіть шукала нагоди побачити їх, щоб якомога сильніше роз'ятрити душу. Однак цього ранку, крім дівчини з милицями, на очі їй не потрапило нічого такого, що схвилювало б її. Через кілька годин вона раптом збагнула, що чоловіка досі немає вдома, а навчання в школі скінчилось; її сини бігли через газон додому.

Зійшовши сходами в кухню, вона побачила, що трирічний Джеффрі відкрив білий пластмасовий бутель із нашатирним спиртом і виливає його на підлогу й на себе; в кухні стояв страшенний сморід. Два старші хлопчики, про щось сперечаючись, вбігли в дім чорним ходом, і Барбара з криком пакинулась на них. Нашатирний спирт попав їй на штани. Хлопчики вибігли у вітальню, а вона все кричала на них із кухні. Потім важко сіла на табурет. Через півгодини отямилась і спробувала розібратися у своїх почуттях: кого вопа ненавидить — дітей чи себе? Може, вона ненавидить Марка? її істерика була виявом любові чи водночас і ненависті? Вона витерла калюжу й налила собі віскі.

Ввійшовши до вітальні, Барбара побачила, що хлопчики захопилися механічним конструктором і забули про неї. Це добре. Самостійні, легкі, здібні діти. Всі троє були темноволосі, як Марк, і на вигляд старші від свого віку, немов під тягарем незвичайних здібностей рано подорослішали. Все ж клопоту із ними вистачало: вони повсякчас щось забували, губили, ламали речі, обдурювали, передражнювали вчителів, шкільних товаришів і батьків, билися між собою і з іншими дітьми й часто ні з сього ні з того вибухали плачем. Та коли Барбара карала їх, вони, немов навмисне, не плакали. Вона не завжди могла впевнено сказати, кому дала життя,— вони були такі незрозумілі, що, навіть коли бились або грубіянили їй, здавались нереальними, наче вона їх просто вигадала. Вигадала саме вона, а не Марк. їхньому батькові було ніколи. Вій завжди поспішав. У його кабінеті стояли три старі друкарські машинки, в кожній з них було закладено папір — стаття, рецензія чи навіть роман, він писав їх одночасно, і в нього не вистачало часу для дітей, він лише похмуро кивав їм або спиняв їх. Він, Марк Арбер, був такий скороспілий, що після написаного в двадцять чотири роки

першого роману, який набув великого розголосу, йому доводилось бігати з місця на місце, від однієї машинки до другої, нестямно прагнучи не відстати від самого себе — він називав це "встигати за своїм другим я", "істинним я". Цей уявний Марк Арбер на відміну від реального весь час щось друкував на машинці й творив. Реальному Маркові Арберу було вже за сорок п'ять, і він, як і більшість відомих критиків середнього віку, здійсппв перехід із "перспективних" у "визнані", уникнувши проміжного щабля.

П'ятирічний Строчі спорудив невелику машину. Машина була людиною і автомобілем воднораз, нею керував моторчик, що входив до комплекту конструктора. "Це сучасний кентавр",—мудро зауважив хлопчик, і Барбара запам'ятала його слова, вважаючи, що думка може придатися їй у вірші для популярного ілюстрованого журналу...

Мов непрохана гостя, вона сиділа, спостерігала, як зосереджено возяться її сини з металевими пластинками, гайками, гвинтами, і тупо думала, що їй треба приготувати вечерю і подзвонити Маркові в коледж, дізнатися, що сталось...

Уранці він пішов з дому розгніваний, і коли вона, похмура й насуплена, зайшла до його кабінету, то побачила там у кошику для паперів чотири чи п'ять зіжмаканих аркушів — весь його доробок за тиждень.

Марк ніколи не одержував Пулітцерівської премії. Знайомі говорили про його творчу кризу із звичним співчуттям; якщо їм не подобався Марк — вони вихваляли Барбару; якщо не подобалась Барбара — вони захоплювалися Марком. Обос були "визнаними", але це мало що міняло в їхньому житті. Весь час відкривали якихось молодих письменників, котрі народилися в середині чи в кінці сорокових років, неймовірно, страхітливо молодих; вони відштовхували, відтісняли людей такого віку, як Арбери... Визнання повинне було давати їм задоволення, а замість цього воно змушувало їх відвідувати довгі, проникнуті незмінною

ворожнечею прийоми з частуванням, що часто відбувалися протягом нескінченної в Новій Англії зими.

Вопа налила собі ще віскі й заснула в кріслі. Невдовзі її розбудив гамір — билися діти. Вона сказала: "Припиніть", і вони відразу послухались. У вітальні стало темніше, хлопчики бавились у глибині її, біля великого, викладеного цеглою каміна, яким родина ніколи не користувалася. У Барбари боліла голова. Вона підвелася і вийшла налити собі ще віскі.

Близько першої години ночі Марк увійшов до будинку з чорного ходу. Він спіткнувся в темряві і ввімкнув світло. Барбара в картатому купальному халаті сиділа в кухні біля столу. В неї було гладке, лиснюче, тупе, обважніле від утоми обличчя. "Якого,біса ти сидиш тут?" — спитав Марк. Вона спробувала здвигнути плечима, він подивився їй просто у вічі. "Я привів тобі економку. У тебе немас часу для себе, для своєї роботи.— Вимовляючи ці слова, він, посміхнувшись, скривив губи, щоб у неї не лишилося сумнівів щодо його ставлення до цієї роботи.— Ти не повинна занедбувати поезії, тому ми беремо в дім економку не для важкої роботи, а для нагляду за господарством — іпшими словами, в її обов'язки входитиме, так би мовити, осмислення щоденних потреб. Тобі не доведеться думати про дрібниці".

Він не був п'яний, хміль минув кілька годин тому, і тепер він говорив плутано і пишномовно, як говорять удосвіта. Він був у потертому твидовому пальті—в тому самому, яке носив, коли вони одружились,— без краватки, мабуть, кудись її запхнув; його одутле, червоне обличчя було огидне. Барбара подумала, що реальність надто жорстока для поезії і що поезія й сама мова знічуються перед живою людиною та її потребами.

— Економка тут, за дверима,— мовив Марк,— зараз я її приведу.

Він повернувся зі студенткою, на вигляд такою, як і сотні інших студенток.

— Познайомтесь, це Дорі, а це моя дружина Барбара. Певне, ви вже зустрічались на якому-небудь вечорі в коледжі,— сказав Марк. У руці він тримав валізу, що, мабуть, належала дівчині,— Дорі висловила бажання жити й столуватись у сім'ї викладачів факультету. Декан їхнього відділення направив її до нас. Дорі наглядатиме за дітьми, допомагатиме тобі. Ми можемо влаштувати її у вільній кімнаті. Давай проведемо її нагору.

Барбара сиділа непорушно. Дівчина була бліда й розгублена, на вигляд їй років шістнадцять, не більше. Не причесана, вона дивилась на Барбару широко розплющеними очима і, здавалося, хотіла щось ска затн.

— Треба ж відвести її нагору, ти що, збираєшся сидіти тут усю ніч? — розізлився Марк.

Барбара показала жестом, щоб вони йшли без неї. Важко дихаючи, Марк сердито затупотів по сходах, і дівчина відразу пішла слідом. І ось уже ніщо в домі

не вказувало на її присутність: кроки її були легкі й безшумні, вона нічого пс сказала, і тільки ледь чутний незнайомий запах, який лишився в кухні, нагадував про те, що тут відбулося,— запах парфумів, чисто вимитого волосся, запах паніки. Барбара сиділа, прислухаючись до важких ударів серця в грудях, і згадувала, як одного разу Марк пішов від неї і опинився в квартирі їхнього чікагського зиайомого — попав у якусь вуличну пригоду, де його потовкли,— як віп набив їй під оком синець під час суперечки про достоїнства Самуеля Річардсона, і як... Гірких спогадів було багато. Згадала вона, звісно, й Маркових коханок, про одних вона здогадувалась, інших знала, та ось тепер...

Так вона сиділа, посміхаючись, обдумуючи, як їй доведеться повідомляти про це спільним знайомим: "Знаєш, Марк зовсім загруз зі своїм жахливим рома-пом, майже рік ані руш, 1 тому..."

Якийсь час вона просиділа, перебираючи в думці фрази й пояснення, а коли зійшла нагору, в спальню, з похмурим здивуванням побачила, що він спить там, хрипко, втомлено дихаючи. У віддаленому крилі будинку, в незручній кімнаті для наймички, спала дівчина. У великій спальні спали троє їхніх сипів, а може, вони тільки вдавали, що сплять, і лише вопа, Барбара, стояла в темряві й оглядала безформну масу свого тіла, намагаючись знайти вихід і усвідомлюючи своє безсилля. Хід подій був підвладний їй не більше, ніж її власне важке тіло. Від того, що зробили з нею роки, порятунку не було.

III

І 8 цього дня вони стали жити однією сім'єю* або, як казав Марк: "Це так, ніби ми взяли в дім няньку: адже Лант могла жити в нас постійно, а те-

зо

пер вона зовсім не буде потрібна". Барбара готувала для всіх сніданок, а потім Марк і Дорі їхали в коледж і поверталися пізно, між шостою і шостою тридцять. Вечорами Марк багато працював, пересідаючи від однієї друкарської машинки до другої, до третьої, а дівчина Дорі допомагала Барбарі мити посуд і виконувати іншу домашню роботу, потім ішла до себе в кімнату і вчилась... чи щось робила, напевне, щось там робила.

Про ті довгі години вдень, коли вони з Дорі були відсутні, Марк не розповідав нічого. Він був жвавий, помолоділий. Дорі він делікатно дав зрозуміти, що коли його і місіс Арбер запрошують куди-небудь, вона повинна залишатися вдома й наглядати за дітьми, що ці запрошення її

не стосуються, і дівчина охоче погодилась, їй так подобалось вести господарство! їй прищепили любов до порядку, і розгардіяш у домі Арбе-рів засмучував дівчину. Годинами вона трудилась, складаючи розкидані речі, чистила почорнілий посуд — сама Барбара давно забула, що це срібло,— мила, розставляла, лагодила. Щойно зійшов сніг, сусіди бачили її у дворі перед будинком, вона скромно згрібала торішнє листя з квітників. Що можна було їм сказати про неї? Барбара не казала нічого.

"От уже не думала, що ми живемо в такому хаосі. Я й не здогадувалась, що в пас страшенне безладдя",— говорила Барбара тихим ображеним голосом, а Марк, поплескавши її по руці, заспокоював: "Який же в нас хаос, просто вона схиблена на чистоті. Я не вважаю, що в нас безладдя".

Життя поруч з такою істотою мало свою принаду. Молодість Барбари не була схожа на молодість Дорі.

Під час сніданку всі тіснилися за спільним столом—тут не було місця таємницям, ніхто не міг дозволити собі не почистити зуби чи виявити свій поганий настрій. Зморщечки на обличчі в Барбари, її смуток не могли бути пе помічені, як не можна було приховати винуватого збудження Марка, його манеру казати: "Ми повинні поїхати...", "Ми запрошені". Це "ми" означало його і Барбару, чи його і Дорі й ніколи — всіх трьох разом. Він став іншою людиною. А Дорі була чарівна. Вона прокидалась назустріч повільним сірим весняним дням, і в неї перехоплювало дух від радісного чекання. її волосся блищало, і кожна веснянка була наче вималювана художником на її юній шкірі, що примушувала Барбариие серце боляче стискатися. Зуби в неї були дуже, дуже білі й рівні, а її задерикуватий, маленький непідфарбованнй рот — несподівано хтивий... Так, усе це примушувало серце боляче стискатися. Переодягалася вона принаймні двічі на день, а Барбара цілі тижні ходила в тих самих бахматих штанях і чорному светрі.

Дорі з'являлася внизу в кашемірових костюмах вишуканих пастельних кольорів, у нарядних білих блузках, в яких вихованки

аристократичних пансіонів грають у трав'яний хокей, і грубих рожевих светрах, довгих, наче жакети. Дома вона ходила в еластичних штанях, акуратно натягнутих донизу штрипками, які обхоплювали її довгі, вузькі білі ступні. Очі в неї були карі, порожні й довірливі, ніби виставлені на загальний огляд. її пристрасне бажання допомагати пригнічувало Барбару.

"Не треба, вісім років я сама встигала готувати сніданок",— казала вона роздратовано, і Дорі, мов дитина, яку покартали, обводила поглядом усіх присутніх за столом, шукаючи співчуття не лише в Марка, але і в дітей. У кухні висіла дошка, щоб під час сніданку Марк міг перевіряти, як сини вивчають мови. Його запитання і накази французькою, грецькою і латинською мовами валились на хлопчиків, ніби гавкіт,— і вони відповідали нервово, збуджено, стукаючи крейдою по дошці, хизуючись перед дівчиною, яка

спостерігала їх з захопленням та любов'ю І, здавалося, не знала, чи правильні їхні відповіді.

— Які вони розумні, як усе чудово,—зітхала Дорі.

Марк часто їздив у Бостон, йому весь час доводилося поновлювати рецепти на транквілізатори. І хоч Барбара завжди з нетерпінням чекала на ці короткі поїздки, Марк тепер рідко брав її з собою. Він їздив звичайно з своїм "секретарем", Дорі, яка завжди мала блокнот з емблемою коледжу, куди записувала його враження. Марк ніколи не попереджував дружину про ці поїздки, тому вона не встигала зібратись. І це був такий очевидний, такий примітивно жорстокий трюк, що після їхнього від'їзду, стоячи в кухпі, Барбара плакала... Вона дзвонила друзям у Нью-Йорк, але ніколи не розповідала про те, що в них з Марком діється. Це було так безглуздо. Вона опинилася в дурному становищі. Навпаки, по телефону вона жваво щебетала і сміялась, її розмови з друзями були завжди такі дотепні, що все, все здавалося зовсім нереальним до того часу, поки вона не клала трубку і знову пе ставала сама собою, немов повертаючись у Нову Англію, в будинок з протягами,

орендований у коледжу, хоч у цьому будинку Барбара знову залишалася на самоті зі своїм потворним тілом.

Годинами вона просиджувала біля горищного вікна без жодної думки в голові, в стані повної прострації. Унизу діти билися, мирно бавились або гасали в батьковому кабінеті, хоч це їм заборонили, і через якийсь час щось піднімало Барбару на ноги, вона повільно, важко спускалася вниз, наче повертаючись у світ реальності, де була можлива будь-яка потворність. Коли вона ляскала хлопчиків, ті приймали покарання із спокійною зневагою і не плакали. "Що з тобою, мамо? — питали вони.— Ти сама не своя.—"Це ваш батько з'їхав з глузду!" — кричала вона. їй здавалося, що всі говорять про них. Нікому пе відомі, нікчемні люди, які не опублікували жодного рядка, зловтішалися її горем. Активістки жіночого комітету в коледжі — і ті були в кращому становищі, ніж вона, Барбара Скотт, яка забула про власну гідність. Дорі, що подорожувала з Марком Арбером у бо-стонському експресі, була принаймні молода; і хоч дурна й невідома, та, може, і в неї набрався б томик віршів, і коли б Маркові вдалося їх видати... то хто зна, чим би це могло скінчитися... хто зміг би передбачити? Дорі Вайнгаймер була одна з п'ятисот чи п'яти тисяч безликих студенток, і все ж Марк Арбер чомусь закохався саме в неї; може, й хтось інший на його місці теж закохався б? І Барбара в наніці уявляла собі вечірки, про які вона нічого не знала і на які запрошували Марка з його новою коханкою, Марка, схожого в неохайних твидових костюмах на свого батька в тридцяті роки, і Дорі, вишукану, як модель із "Вога" — невагомі кістки й безвиразне обличчя.

— Дорі довго житиме в нас? —часто запитували хлопчики.

— А що, вона вам не подобається?

— Вона така гарна, від неї так приємно пахне. Вона довго житиме з нами?

— Спитайте про це батька,—гнівно кидала Барбара.

Перебування дівчини у них дома справді було оформлене за всіма правилами. Щороку деякі сім'ї викладачів факультету, не маючи засобів для утримання наймички, брали до себе в дім одну чи двох студенток; іноді це мало форму опікування чи благодійності, І самі Арбери завжди з презирством ставились до такого відвертого лібералізму. Але тепер у них була Дорі —і Барбарі доводилось бігати зі своєю сумкою на коліщатках між прилавками в "Піводі мар-кет", уникаючи зустрічей з іншими професорськими дружинами, які неодмінно спитали б про їхню компаньйонку. Вона була змушена купувати для дівчини окремі продукти — шпинат, овочі, артишоки,— тоді як попи з Марком любили жирне, солодке, борошняне, їжу, від якої розвивався склероз судип, руйнувалося серце і здувався живіт. Поки Барбара жадібно їла й пила, Дорі відчужено підчіплювала на виделку мале* сенькі шматочки. Барбара могла з'їсти втричі більше ва Дорі. її апетит страшенно зростав від самої лише присутності дівчини. (Дорі звичайно сумирно питала: "Це хлопчики так забруднили ванну?" або "Можна я відвезу пилосос у майстерню?" Ці невинні запитання і збуджували в Барбари просто звірячий апетит).

У квітні, через три з половиною місяці після появи Дорі в їхньому домі, Барбара сиділа нагорі за своїм столом, коли почувся тихий стукіт у двері. Барбара, пе звикла до відвідин, незграбно обернулася й поглянула на Марка поверх окулярів.

— Можна мені ввійти? — спитав він,— Над чим ти працюєш?

У її машинці не було паперу.

— Ні иад чим.

— Останпім часом ти не показувала мені нових віршів, що сталося?

Віп сів на підвіконня і закурив. Барбара відчула фізичну насолоду, побачивши, як він постарів. У неї, як у кожної повної жінки, шкіра була гладенька, і зморшки на обличчі були непомітні. У нього ж, як у всіх гладких чоловіків, при кожному русі тряслись в'ялі складки жиру. Чудово, в нього навіть пальці тремтіли, коли він закурював сигарету.

— Це найкраще місце в будинку,—сказав він.

— Ти хочеш, щоб я поступилася ним Дорі? Він здивовано подивився на неї.

— Поступилася? Навіщо? Звичайно, ні.

— Я подумала, може, тобі хочеться випробувати мою великодушність.

Він спантеличено похитав головою. Барбара намагалася розібратись: ненавидить вона цього чоловіка чи відчуває до нього письменницьку цікавість. Може, він схибнувся, а може, знову почав пити? Він не пішов на лекції, і вона чула, як вранці він сперечався з Дорі.

— Барбаро, скільки тобі років? — спитав він.

— Сорок три, як тобі відомо.

Він дивився вбік, на ящики й інший мотлох, ніби приймаючи серйозне рішення.

— У нас, знаєш, виникли невеликі труднощі. Барбара зосереджено розглядала свої тупі нігті й

мовчала.

— Вона завагітніла. Мабуть, з наміром.

— Що?

— Ну,—неохоче повторив Марк,— вона зробила це умисне.

Вони помовчали. Потім Марк сказав уже іншим тоном:

— Вона каже, що любить дітей. Вона любить наших дітей і хоче мати своїх. Це поважний аргумент, я не можу позбавити її цього права... Я розповідаю тобі все це, може, ти погодишся допомогти...

— Що ти маєш на увазі?

— Я домовився про дещо в Бостоні,— відповів він, відводячи очі.— І Дорі згодилась... хоч і неохоче... але, па жаль, боюсь, я не зможу відвезти її... Ти ж знаєш, мені треба їхати в Чікаго...

Барбара не дивилась на нього.

— Я ж повинен виступати в Чікагському університеті разом із Джоном Чіарді. Як тобі відомо, це було вирішено ще рік тому — мова йтиме про стан сучасної поезії. Адже ти знаєш... І тепер я ніяк не можу відмовитись.

8в

— То й що?

— Ти не могла б відвезти Дорі?..

— Чи не могла б я відвезти її?..

— По-моєму, у нас немає іншого виходу,— промовив він повільно.

— Тобі потрібне розлучення, щоб одружитися з нею?

— Я ніколи цього не казав.

— Та все ж таки?

— Не знаю.

—— Подивись на мене. Ти хочеш одружитися з нею? У нього засіпалась повіка. Тик мучив Марка вже двадцять років.

— Ні, не думаю. Не знаю, тобі ж відомо, яка мені огидна сама думка про розрив.

— Невже в тебе немає ані краплі сміливості?

— Сміливості?

— Коли ти хочеш одружитися з нею, одружуйся, я не заважатиму тобі.

— А ти сама хочеш розлучитись?

— Я тебе запитую. Вирішувати повинен ти. Дорі змогла б мати власну дитину і здійснити свою мрію. Вона може пред'явити свої права, права жінки на двадцять років молодшої за мене,— з убивчою посмішкою сказала Барбара.— Вона змогла б стати третьою місіс Арбер і завдяки цьому — об'єктом заздрощів. Невже в тебе не вистачить для цього сміливості?

— Я гадав,— з гідністю промовив Марк,— що ми обоє вважаємо наш шлюб щасливим. Він був не такий, як шлюби наших знайомих — почасти, звісно, тому, що ми працюємо в різних жанрах, але найістотнішо те, що ми завжди розуміли одне одного. Останні три місяці ти виявила надзвичайне благородство, Бар-бпро, і я ціную це,— сказав він повільно, схиливши голову,— ціную і не можу не спитати себе: чи зміг би и... чи стало б у мене, на твоєму місці, сил зробити те, що змогла зробити ти? Я хочу сказати, якби ти привела в...

— Я знаю, що ти хочеш сказати.

— Це був рідкісний шлюб. І я не можу допустити, щоб він розпався під впливом пориву почуттів, необдумано...— Туманно закінчив він.

Він трохи схибнувся, вирішила Барбара. Вуха в нього пашіли. Вперше їй стало шкода дівчинки, яка, по суті, була ніким, просто безликою істотою, і тепер чекала вирішення своєї долі в поганющій кімнатці для наймички.

— Гаразд, я відвезу її в Бостон,—сказала Барбара.

IV

Наступного ранку Марк повипен був їхати в Чіка-го. Він сказав, що його не буде майже тиждень — крім доповіді, мав там ще справи. Напередодні вони втрьох влаштували щось схоже на прощальну вечерю. Дорі Сиділа, поклавши тонку руку на свій плаский дитячий живіт, і байдуже пила, поки Барбара й Марк сперечалися, порівнюючи достоїнства двох англійських романістів; їхні літературні суперечки завжди бували дуже дотеппі, поверхові, запальні й захоплюючі. О другій годині ночі Марк розбудив Дорі, щоб попрощатися з нею, і Барбара, пишаючись своєю тактовністю, пішла нагору одна.

Другого дня вона повезла Дорі в Бостон. Дорі була маминою донечкою, такими завжди втішаються мами, чистенькою, розумненькою, слухняною —їй не личило так боятись.

І Барбара сказала різко:

— Я знаю дуже багатьох жінок, які робили аборти й залишались живі.

— А ви самі робили?

— Ні.

Дорі відвернулась.

— У мене діти, і, може, це важче; вважають, що це важче,— відповіла Барбара на її німий докір, немов пропонуючи Дорі щось натомість.

— Я дуже хотіла б мати дітей. Трьох, приміром,— сказала Дорі.

— Три — гарне число.

— Але мені страшно... Я не знаю, що робити... Я не знаю, що тепер робити...

Вона ж сама ще дитина, співчутливо подумала Барбара; з нас трьох Дорі опинилась у найскрутнішо-му становищі. Дівчина сиділа, відвернувшись до вікна, її розпущене волосся прикривав шарф; як усі студентки, вона носила пальто з верблюжої вовни, нігті в неї були не полаковані й нерівні,— паче вона їх гризла.

— Облиште думати про це. Заспокойтеся.

— Так-так,— байдуже озвалася дівчина.

На серці в Барбари ставало все тяжче — ніби тіло її старіло з кожною хвилиною. їй ніколи пе подобалось власне тіло. Тіло Дорі було незрівнянно граційні ше, пропорційніше і модніше, а її власне дісталося їй від інших часів, повнокровного дев'ятнадцятого століття, коли пишну плоть вважали достоїнством. Барбара думала про свої вірші, такі легкі й іноді дуже витончені, вірші дівчини, в яких мерехтять неясні образи і далекою луною перегукуються дивні рими,— адже, по суті, ці вірші повинні належати не їй, а Дорі. Вона пе відповідала власним поезіям. І на наступному відрізку шосе, їдучи назустріч сумнівній мсті, вона раптом з жахом збагнула, що слова не мають ніякого значення, ніщо не мав значення, крім тіла — людського тіла і тіл іпших створінь та предметів. Що ще існувало?

Лише її власне тіло було вірогідною реальністю її життя. В реальності існування Дорі, яка зіщулилась у кутку, теж не доводилося сумніватись, адже вони їхали, щоб зробити щось із цим, зруйнувати цю реальність. Вона уявляла собі Марка, який у цей час був уже в Чікаго, на коктейлі; слова, мов бур'ян, проростають у нього в голові, а його дотепи так швидко проникають у свідомість інших людей, що в самій цій швидкості криється обман. їй здалося дивним, що вони з Марком об'єдналися проти Дорі, яка страждала тому, що була цілком реальна й беззахисна і ніколи не розтрачувала себе в словах.

Вони приїхали в Бостон і почали шукати потрібну вулицю. Барбара відчувала гнітючу незручність і намагалася не дивитись на дівчину. Вона голосно бурчала, поки вони кружляли по місту. Нарешті, згаявши на пошуки півгодини, вони знайшли те, що шукали. Це була невелика приватна клініка — похмура, сіра будівля. Барбара минула її, об'їхала квартал і вернулась.

— Ану, тримайте себе в руках,— сказала вона, звертаючись до непорушного профілю Дорі.— Для мене це теж не пікнік.

Вона зупинила машину, і вони з Дорі попрямували до лікарні, яка, здавалось, була порожня, та й весь квартал був порожній... Відчуваючи незрозумілий тягар на серці, Барбара запропонувала:

— Давайте спочатку влаштуємося в готелі, щоб потім про цс не думати.

Вона відвезла мовчазну дівчину в готель на бульварі й звеліла їй зачекати в номері, сказавши, що швидко повернеться. Дорі, немов під впливом наркотиків, втупилася в Барбару, яка годилась їй у матері — на мить між ними спалахнуло почуття товариськості, яке буває в матері з дочкою,— потім Барбара вийшла з кімнати. Дорі залишилась сидіти на дужо легкому стільці — імітація під дерево й шкіру. її погляд втупився в бюро. Час від часу вона переводила очі на картину в рамі, що висіла над ліжком,— жінка в червоній вечірпій сукні й чоловік у смокінгу милувались при місяці водоспадом. Так, не скидаючи пальта, дівчина просиділа досить довго. Вона відчувала, як у неї в стегні пульсує кров. Пульсуюче посіпування було таке сильне, що все її тіло ніби танцювало. Та вона не звертала па це уваги. Вона не знала, скільки пробула в цій кімнаті,—її розбудило ранкове світло. Кілька хвилин Дорі в паніці пригадувала, де вона І хто її сюди привіз. І відразу ж у неї виникла впевненість,— якщо настав ранок, усе й мине. Значить, хтось потурбувався про неї, придумав, як улаштувати для неї все якнайкраще, і влаштував усе саме так.

V

І от вона стала третьою місіс Арбер, через місяць після смерті другої. Барбару знайшли на другому кінці міста в елегантному мотелі "Рай". На думку Марка, це був сміливий, цинічний жарт. Смерть Барбари сповнила його меланхолією, він почав пити і виливав свої почуття в слізній риториці, яка лякала іі дратувала Дорі. Просторікуваппя про "безмірну сміливість" Барбари нервували її. Друга місіс Арбер прийняла полику дозу снотворного і вмерла легко — у її серця просто не вистачило сили

для її тіла. От і все. Однак це було ще не все, бо Марк і далі говорив про це.

— Вона зробила це заради дитини, щоб зберегти їй життя. Неймовірно, зовсім як у романах.—Тон його був винуватий.

Вона вийшла за нього заміж і, на загальний подив, стала місіс Арбер. Навіть Марк був здивований. Сама Дорі не дуже здивувалася, бо мрійники готові до багато чого; в загальних рисах вона продумала й це, хоч і не вгадала, як усе відбудеться. Звісно ж, вона від-репетирувала самогубство другої місіс Арбср та її похорон уже рік тому, коли ще не могла нічого знати чи навіть передбачати, і тепер не дуже здивувалась. Життя, втягуючи її у свій круговорот, набуло рівних обрисів, стало безжальне, тьмяне, буденне. Вона залишилась мрійницею, хоч була тепер місіс Арбер. Зіпершись на кістляві лікті і нахилившись уперед, до вікна, вона сиділа на горищі за старим столом і дивилася на похмурий двір перед будинком та на людей, що проходили мимо. Дехто з них, думала вона, поглядає на будинок з насмішкуватим презирством.

У неї народилася дівчинка, Кароліна. Дорі весь час возилася з нею, піклувалася і про хлопчиків; коледжу вона не змогла закінчити. Вечорами, коли всі діти врешті засинали, Марк іноді виходив з кабінету й читав їй уривки зі свого нового роману чи вірші небіжчиці-дружини. Дорі дивилась на нього невідривно, намагаючись вникнути в зміст. Кохання прикувало її до Марка, та все ж вона не могла пов'язати своє кохання саме з цим чоловіком, не могла осягнути його розумом.

Цієї весни Марка запрошували всюди. Він літав у Каліфорнію, де брав участь у розрекламованому симпозіумі разом із Джорджем Стейнером і Джеймсом Болдуїном, а Дорі залишилася вдома. Джеффрі лікувався у психіатра, і Дорі доводилось через день возити його в Бостон. А до того ще й своя дитина і численні Маркові гості, які часто-густо приїздили без попередження і залишалися в них на тиждень. Вони пізно лягали, пізно вставали, пили, їли, сперечалися — це було саме те життя, яке мало стати і її життям, однак вона не могла пристосуватись

до нього. їй здавалося, що її власна дитина була якимось чином пов'язана з колишньою Марковою дружиною, наче це була дитина тієї жінки, тільки залишена їй, Дорі, під опікування. Вона була вдячна долі за тс, що народила дівчинку: адже жінки завжди були спільницями і розуміли одна одну.

В червні до них приїхали на тиждень двоє знайомих, і Дорі довелося для них готувати їжу. Це були довгі, худючі, сиві, дивакуваті молоді люди. Вони зненацька ставали нестерпно метушливими або зухвалими й істерично дотепними, в їхній невимушеній поведінці було щось невловимо образливе, хоч Дорі ніяк не могла зрозуміти, що саме. Вони обидва були вегетаріанці й не терпіли, щоб хто-небудь їв у їхній присутності м'ясо. Якось під час пізнього обіду Дорі розплакалась, і їй довелося вийти з кімнати. Обидва гості, Марк і навіть діти були дуже незадоволені нею. Вона зійшла на горище й машинально сіла за стіл. Читати вірші Барбари Скотт була марна річ —вона їх пе розуміла. Тепер вона була здатна тільки доглядати дочку й хлопчиків, готувати їжу, прибирати, робити покупки і без кінця ставити машину в гараж... У неї не залишалося часу ходити, як інші, на тенісний корт чи їздити з Марком у Нью-Йорк... А її оточували люди, чиє життя заповнювали слова,— і вона перестала розуміти їх. У неї з'явилося дивне відчуття, що її обдурили, вбили в ній щось, наче того дня їй ссе таїсп зробили аборт і щось знищили в ній назавжди.

Через ЯКИЙСЬ час Марк зійшов до неї. Вона чула, як він піднімався сходами, чула його тяжке дихання.

— Ось де ти! — сказав він, і його великі м'ясисті руки обхопили її, він видихнув їй в обличчя своє підігріте вином кохання.— Моя люба, моя красуня,— повторював він.

Зрештою, він таки кохав її, кохання було справжнє, і його руки були справжні, та й вона все ще кохала його, хоч і забула значения цього слова.

— Адже ти спустишся зараз униз і вибачишся? — лагідно промовив він.— Ти прикро вразила їх, і я не

можу цього так залишити. Ти ж знасш, як мені ненависна сама думка про розрив.

Вона знову безпомічно заплакала, подумавши про те, що вона комусь завдала прикрощів, саме вона, та дівчина, яка сидить тепер за старим столом па чужому горищі, вона, а не іиша жінка, яка змогла б віднести до себе слова цього чоловіка. Дорі залишилася така, як і рапіше,— це була правда її життя, кінцева істина, незаперечна для неї назавжди.